

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԿԱՄԱԿԱՅԱԿԱՆ ՄՏԱԾՄՈՒՆԲՆԵՐԻ ՎՏԱՆԳԸ.

Աստուած ամեն բան տեսնումէ, ամեն բան քննումէ, ամեն բան կշռումէ՝ թէ մեր մտքերը, թէ մեր ցանկութիւնները, թէ մեր մտքի որոշումն և թէ մեր գործը. առաքինութիւնն որպէս և յանցանքը բուսնում աճում են մի ցանքի նման, որ մարդուս սրտումն է ցանած: Յաճուկ բանն յայտնվումէ. ուրեմն սիրտդ մաքուր և ուղիղ պահիր:

Ամեն մի մարդ, կարելի է ասել, քիչ կամ շատ՝ երկու տեսակ դեր է կատարում իւր կեանքումը: Բոլորովին ուրիշ մարդ է նա հասարակական կեանքի մէջ իւր ունեցած վարմունքովը բարեկամների, ծանօթների, օտարների, իւր մեծերի և իւր ձեռքի տակ եղած մարդոց հետ: Նա, որչափ որ կարող է, միշտ իրան այնպէս է պահում և այնպէս է ցոյց տալի, որ շատ պատուելի լինի և միշտ ցանկանումէ, որ իրան հաւանեն: Նա իւր պարտականութիւնները կատարելու մէջն էլ, եթէ ինքն այնպէս էլ չլինի, գոնէ այնպէս է ցոյց տալիս իրան՝ որ լաւ մարդ է, արդար և ուղիղ մարդ, սիրով վարուող և ճիշտ ու խիստ: Ինչպէս որ նա, տանից դուրս գալու ժամանակն, աւելի խնամով ու կոկ է հագնւում, որ վրան մի պակասութիւն չտեսնուի, այնպէս էլ իւր վարմունքի մէջ զգոյշ է ու քաղաքավարի: Իւր խօսակցութեան մէջ լաւ մտածելով բերնից խօսք հանող, կշռող իւր ասելու բանն, իւր գործ կատարելու մէջ կառավարուող, սիրտ շահող այնպիսի բան չի անիլ, որ ուրիշին վատ թուի:

Դուրսն այսպէս երեւցող մարդը բոլորովին ուրիշ կարող է լինել ներսն, իւր տան մէջ, ուր որ դուրսը հագած լաւ հագուստը վրայիցը հանումէ ու տան հագուստը հագնում, որոյ մէջն աւելի աղատ է: Այստեղ նա շատ անգամ, ինչպէս իւր հագուստի վերայ այնքան ուշադրութիւն չէ դարձնում, այնպէս էլ իւր խօսքի ու գործի մէջ այնքան զգուշութիւն չէ բանեցնում, իւր մտքի

միջինն ասումէ առանց պահելու, առանց քաշուելու. իւր տանեցւոց հետ այնպէս չէ, ինչպէս որ է օտարների հետ ու ցաւելով պէտք է ասենք, որ՝ հէնց ամեն կողմից էլ՝ շատ անգամ ամենեւին այն մարդը չէ, ինչ որ դրսումն են նորան ճանաչում, այլ բոլորովին հակառակն: Նա ազատ ընթացք է տալիս իւր սրտի լաւ կամ վատ տրամադրութեանն. իւր ասած խօսքերն ամենայն զգուշութեամբ ու խնամով չէ կշռում, իւր ազատ դատողութիւններն է տալի այն մարդոց վերայ, որոց հետ դրսւն զործ է ունեցել, մի խօսքով՝ նա իրան ցոյց է տալիս այնպէս, ինչպէս որ խկապէս է, և ոչ թէ այնպէս, ինչպէս որ ուրիշներին երեւիլ կը ցանկար:

Բայց, ինչպէս որ մարդիկ իրանց տանն ու ընտանեկան շրջանի մէջն են երևում, մինչև անգամ նորանից էլ բոլորովին տարբեր են իրանց սրտի խորքումն: Ա՛խ, ո՞վ իւր մէջն իրան այնքան մաքուր է ճանաչում, որ կարողանար իւր սիրտը բաց անել ու ինչ որ մտքիցն ու սրտիցն անց է կենում, իւր ամենամտերիմ՝ բարեկամներին, իւր ամենամօտ ընկերներին ասել: Ո՞վ է այնքան անմեղն, որ կարողանար՝ առանց կարմրելու՝ ամեն մի մարդու թողնել մտիկ տալ ու տեսնել այն ամեն բանն, ինչ որ իւր սրտումը կայ՝ ու ծածկում, թաքցնումէ: Ուրեմն մեզ լաւ բարեկամ՝ ու ու սիրելի մարդոց առաջն էլ հարկաւորութիւն ունինք մեզ լաւ ցոյց տուող դիմակի, որոյ տակը ծածկուենք նորանցից որ մեզ չկարողանան ճանաչել թէ՛ մեք ինչ ենք և ինչպէս ենք երևում իրանց, ուրեմն կան դեռ այնպիսի գաղտնիքներ, որ աշխարհիս ոչ մի բանի գնով չենք կարող ուրիշին ասել իբրև մեր սրտի խոստովանութիւն որպէս զի աւելի վատ չերեւինք, քան թէ խկապէս ենք:

Մարդ տանից դուրս ինչպիսի կեանք որ վարումէ, այն իւր կեանքին համեմատ էլ նորան դատումեն. ուրեմն աշխարհումս մարդուս դատումեն այնպէս, ինչպէս որ երևումէ. ուրիշ խօսքով ասենք, մարդուս երևումն են դատում, ոչ թէ իրան, ինչպէս որ խկապէս կայ և է. նոքա, մէկին դատած ժամանակն, չեն կարող խմանալ, թէ նորա ինչ դիտաւորութիւնիցն յառաջ եկաւ այն խօսքն որ ասաց, կամ այն գործն, որ արաւ իւր տանը մէջ ունեցած իւր ազատ՝ անբռնադատ վարմունքին նայելով, աւելի անաչառ, աւելի արդար և ուղիղ կերպով կարող է չափել իրան իւր

ընտանիքից մէկն, քան թէ դուրսը նորան տեսնողներն ու ճանաչողները: Բայց մեր ներքին մարդուն դատումէ միայն ամենագէտ մեր Տէրն: Միայն ամենուրեք եղող Տիրոջ առաջը մահկանացու մարդս այն չէ, ինչ որ դրսից երեւումէ, այլ խկապէս այն, ինչ որ է Է-Ր ՔՂՆ իւր արժանաւորութիւնովն ու անարժանութիւնով:

Աւրեմն Աստուած ինձ դատումէ ոչ թէ այն խօսքերովն, որ ուրիշների առաջն ասումեմ, ոչ թէ իմ դրսի գործքովն, այլ իմ ծածուկ գիտաւորութիւններովն, իմ ունեցած մտքերովն, որ ուրիշ ոչ մի ազամորդու յայտնի չէ: — Ամենագէտ Տէր, Դու, որ իմ ամէն մի օր ունեցած մտածմունքներս կարգով մին մին պարզ տեսնումես, Դու, որոյ առաջին ծածուկ բան չէ կարող մնալ, Ի՞նչպէս պէտք է քո առաջ կենամ:

Այս մեք ինքներս մեզ խաբումենք շատ ու շատ անգամ նաեւ ան ժամանակն, երբ որ Աստուծոյ առաջ ունեցած մեր արժանաւորութիւնը կամ անարժանութիւնն որոշել ենք ուղում: Երբ որ մեք մի ամբողջ օր օգտակար բան ենք անում, կամ լաւ գործ տեսնում, այստեղ՝ մի աղքատի ուղորմութիւն ենք տալիս, այնտեղ՝ մի հիւանդի հասնում, օգնում, մի ուրիշի՝ մխիթարում, մի երրորդ մարդու՝ լաւ խորհուրդ տալի, մեր թշնամիներից մէկի հետ բարութեամբ ենք վարվում, վէճ, կռիւ հեռացնում, խաղաղութիւն քցում՝ այն ժամանակ հաւատումենք մեք, որ օրուան մէջ մեր կատարած գործերովն կարող ենք գոհ լինե՛լ: Այն ժամանակն արդէն յոյս ենք ունենում ու սպասում ենք, որ Աստուածանից շատ օրհնանք ու գովասանք կտանանք ու կլսենք իբրեւ մեր գործերը քննող ու դատող արդար Դատաւորից: Ի՞նչպիսի շլացութիւն, որպիսի կուրութիւն է այս մեր կողմանէ, որ կարծումենք թէ՛ Աստուծոյ աչքը մարդոց աչքի նման միայն մեր գործերն է տեսնում, և ոչ մեր մտքերն, որ ունէինք մեր այդ գործերը կատարելու միջոցին: Աստուած դատումէ մեր սիրան ծածուկ և անձայն՝ մեր արած գործերն, որ բնաւ ոչ որի ականջին չեն ընկնում, ոչ որի աչք չէ տեսնում: Մարդս՝ գործքով այնքան շատ չէ մեղանչում, որքան սրտովն, որոյ մէջ բերնից չհանելու շատ ու շատ ցանկութիւններ, փափագներ կան՝ ծածկած, որոց վերայ շատ է մտածում ու լուռ ու մունջ էրվում՝ ոչ յայտնել և ոչ հասնել կարողանալով:

Նատ մարդիկ կան, որ երեւակայումեն թէ՛ ինչ որ ուրիշներին

վնաս չէ բերում, մեղք էլ չէ: Սորա համար իրանց թոյլ են տալիս թէ վատ բան մտածել ու թէ ցանկանալ, իրանք իրանց մէջն ասելով թէ՝ բաւական է, որ իրական կեանքի մէջ ձեռնամուխ չեն լինում ու չեն եղել անելիս գործով այն բաներն, ինչ որ մտքներին անց է կացել: Բայց նոքա իրանք իրանց խաբուսեն ու չեն մտածում, որ վատ բանն արին իրօք՝ ոչ թէ մարդոց առաջն, որոնցից քաշվումէին, որ վատ մարդ չճանաչուեն իրանց գործովն, բայց իսկապէս Աստուծոյ առաջն, որից չամաչեցին ու չվախեցան: Նոքա մեղքն իրօք գործեցին, որովհետեւ իրանց մտքից անց կացրած վատ բաներովը, թէեւ ուրիշներին իրօք մի վատութիւն չարին, բայց իրանց սրտի խորքում՝ մեղանշական հակումներով՝ իրանք իրանց արատաւորեցին, ապականեցին ու վատ բանն անելու համար իրանց հասունացրին:

Յիսուս Քրիստոս սարկց տուած իւր քարոզի մէջն այս խօսքերն ասաց. «Նուք լսել էք, ինչ որ ասուեցաւ առաջուայ մարդոցն, դու շնութիւն պիտի չանես: Բայց ես ասումեմ ձեզ. ով որ կին մարդու վերայ մտիկ կտայ, նորան ցանկանալու մտքով, արդէն իւր սրտի մէջ նորա հետ շնութեան մեղքը գործեց»:

Նատ անգամ պատահումէ, որ մարդս իւր պարաս միջոցներումն երբ որ մենակ է, կամ մենակ զբօսնումէ, կամ գիշերը քունը փախչումէ, ինքն իրան տալիս է իւր վատ ցանկութիւններին ու նորանց վերայ մտածում: Մարդս իւր երեւակայութեան խաղերի ու խաբէութեան մէջ զուարճութիւն է գտնում. ինչպէս որ մեր քնի մէջ մեզ զբաղեցնումեն երազներ, որ իրանք իրանց գալիս են ու մեք, ուղենալով չէ, որ տեսնումենք, այնպէս էլ մեր զարթուն ժամանակն՝ ոչ թէ չուղենալով, կամ մեր կոմքի ընդգէմ, այլ մեր «դէնպլան» երազներ են, Գեռնամ ու այն բաներն, ինչ որ մեր սրտին դիւրեկան է:

Մեր համար սովորութիւն է դարձել ու հասարակ այդպիսի ցնորքներն անմեղ բան համարել. այդպիսի ցնորքների անունն էլ օգի մէջ շինած ամբողջներ են ասում և այնպիսի ամբողջներն, որ մեր մտքի մէջ շինումենք այնքան ժամանակ մեր միտքը զբաղեցնումեն, որքան ժամանակ որ քաշումէ այդպիսի բաների վերայ մեր մտածելը, մեք այնպիսի յատակագծեր ենք շինում, որ իրօք գլուխ բերել չպիտի կարողանայինք ու մեր մտքումը խօսումենք այն անձանց հետ, որոնց հետ երբէք խօսելու չենք: Եւ որովհետեւ

այսպիսի մտքեր անելն ամենեւին մի վնաս ունեցող բան չենք համարում, այդ պատճառով մտքներիցս հազիւ թէ անց կենայ այդպիսի բանի համար մեզ յանդիմանելն: Այդպիսի գիժ ու միժ բաներ միտք անելու համար չենք հաւատում, որ պատասխան պէտք է տանք, ինչու որ ինքներս մեզ ասումենք թէ՛ ինչ որ այդպիսի բաներ միտք ենք անում, բոլորն էլ դատարկ ու անտակ բաներ են, ի՞նչ վնաս ունին: Ուրիշ բան էր, եթէ որ ուրիշներին վնաս տալու համար յատակագծեր շինէինք ու այդ մեր մտքում սարքած բանն գործով կատարելու դիտաւորութիւն ունենայինք: Չար միտքն, երբ որ մեր գլխումը դնումենք, չար գործի կէսն է արդէն, յետոյ կատարել ենք, թէ չենք կատարել: Բայց մեք այնպէս ենք ամենեւին բանի տեղ չենք դնում՝ այդպիսի դատարկ բաներն, որ միտք ենք անում, էլ չենք ասում թէ՛ դատապարտելի են մեր երեւակայութեան այդպիսի դատարկ խաղեր անելն անգամ, թէ և մեր խելքովը մի զուարճութիւն համարենք մեզ համար, որ մեզ երկար թուող մի քառորդ ժամը շուտ անց կացնենք: Աստուծոյ առաջ մեր աղօթք արած ժամանակն, երբ որ մեր սիրտն ամեն կողմից քննումենք, քիչ է պատահում մտքներս ընկնի, որ մեք այդպիսի ցնորքների վերայ շատ անգամ մտածել ենք, զուր ժամանակ կորցրել, զուր մեր սիրտը վրդովել, զուր մեր հանգստութիւնը կորցրել, ամեն առաւօտ, որ տեղներիցս վեր ենք կենում ու նոր նոր բաներ ենք մտքներումս դնում անպատճառ անելու և կատարելու, կարծեմ, շատ քիչ է պատահում հաստատ մտքներումս դնենք այն էլ որ, այդպիսի անպիտան բաներ մենք միտք անելով ժամանակ անց կացնելուց հեռու կենանք:

Բայց մեր ամեն մի այսպիսի մտածմունքը՝ մեր մտքի ու սրտի գործողութիւնն է, որ ցոյց է տալի յայտնի կերպով թէ՛ մենք ինչ ենք իսկապէս, ինչ հակումներ ունինք, որ մեր սրտումը ծածկումենք և ուրիշներից թաքցնում՝ և թէ ինչ բաներ անելու ընդունակ կլինէինք, եթէ որ ամենայն արտաքին հանգամանքները մեզ համար յաջողակ լինէին: Այս մեր «բոյի մեջքը», ինչպէս որ կայ ճշմարտապէս, բայց ի Աստուածանից ոչ ոք չգիտէ:

Կարող էր արդեօք մէկն, ինչ որ ժամանակ ժամանակ իւր մէջը միտք է արել, բառ առ բառ և առանց ծածկելու պատմել մի մարդու, որիցն որ շատ քաշվումէ իբրեւ մի շատ պատուաւոր

մարդուց: Ի՞նչպէս պիտի կարմրէր մէկն, եթէ որ իւր մտքինը յայտնուէր ու խայտառակուէր: Բայց ի՞նչպէս չենք ամաչում մենք ամենագէտ Աստուծուց, որ մեր ծածուկ մտքերի ու ցանկութիւնների ունայնութիւնը միշտ տեսել է ու տեսնումէ: Ինքներս մեղանից չե՞նք սարսափում, որ մեզ թոյլ տուինք անարժան բանը մտածելու և այնուի ծածուկ մեր ամօթը, պատկառանքն ու պատիւը մեղանից վերացնելու: Ով որ այսպէսով իւր պատիւն իւր իսկ առաջը անքան կորցրել է, որ սրտին ցաւ չէ տալի պիղծմտքի տէր մարդոց կարգն իրան անցնելու, ճշմարիտն ասեմ, այդպիսի անմաքուր մտածմունքներ ունեցող մէկն մարդոց առաջը մի կեղծաւոր է, ոչ թէ Աստուծոյ դաւակ. նա, ինչպէս ասաց աշխարհի Փրկիչը փարիսեցոց համար, կրուի ծեփած գերեզման է, որոյ մէջ ոսկորներ ու պղծութիւն է:

Այն թեթեամտութիւնով մեր միտք արած այդպիսի վատ բաներն էլ, որոնցով մեք զուարճանում ենք և որոնք որ թոյլատրուած չեն մեզ, ընդհակառակն արգելուած ու աններելի, որովհետև աններելի ցանկութիւններ են շարժում մեր մէջ, իսկապէս մեղք բան են. մեծ վտանգներ դուրս կգայ դորանցից: Այդպիսի մտածմունքները մեր միտքն ու սիրտը ծածուկ ընտանեցնում են վատ գործի հետ. մեզ համար սուբորական մի բան շինում վատ բանի վերայ թէ միտք անելն, թէ մտիկ տալն, և դորանով փչացնում են մեր մէջ այն զգացմունքն, որ ունինք ազնիւ բանի համար. այդ մտքերն մեր սրտի սուրբ տաճարը կամայ կամայ մի սուբորական տեղ են շինում ամօթալի բանի համար, այն մեր մաքուր և անարատ սիրտն, որին ամօթ ու անպատուութիւն բերող մտածմունքն՝ իբրև իրան անձանօթ մի սուրբ տեղի՝ ամենևին չպիտի մօտենար բոլորովին անտես, անճանաչ մի օտարի նման:

Չարմանալու չէ, որ երբեմն փոքրահասակ պատանիներն, որ, ինչպէս վրաներից երևումէ ամենալաւ կրթութիւն են ստացել, անակնկալ կերպով ճամբից դուրս են դալի, երբ իրանց գլխին են մնում: Այն, որ նորանք վայրենանում են, անբարոյականութիւններ անում, չըկարծէք թէ յանկարծ փոխուեցան այդպէս վա՛ն տացան. նոցա երևակայութիւնն իրանց վատ ճանապարհ ընկնելուց շատ առաջ արդէն թունաւորուած էր. նորանք վաղուց արդէն վայելում էին անվայել բանի քաղցրութիւններն իրանց երևակայութիւններ անելովն: Ընչ վատ բաներ որ շատ ու շատ ան-

գամ երեւակայել էին, գործով և ողորդ կատարել զեռ շատ քաշ-
վումէին և իրանց շատ ծանր էր թվում. բայց իրանց սիրտը մա-
քուր չէր, ու չար ցանկութիւնը յաղթեց:

Ինչ անվայել ցանկութիւններ որ մարդս ունի իւր սրտումը
խոր թաղած, այնպիսի երազներ էլ տեսնումէ, կամ այնպիսի
ցնորքներ էլ ունենում իւր վարժուն ժամանակն: Ուր որ մտքով
զեղիկ կերպով վայելումէ արգելած պտուղներն, յանցանքի հետ
բանագնացութիւն է անում արդէն: Նորան պակաս են միայն
սրտաքին յաջողութիւններ, որ ամօթալի գործը կատարի: Այդ
միջոցներին, եթէ պատահմունքը բերումէ, ցանկութիւնը սաստ-
կանումէ ու շտապում իրօք հասնելու այն բանին, որոյ նախա-
ճաշակը միայն մինչև այժմ թոյլատրուած էր իրան գրաւելու
գրգռիչ երեւակայութիւններովն:

Այսպէս շատ անգամ Ձեր ց'որէնէն, կամ այն երազներն, որ Ձեր
զարթոնքէն առաջ Ձեր երեւակայութիւնէն ինքնաբերական
հետքով, Ձեր սիրտը նախապայտարարած զարթելու մի մեղք, որ մեղանից
հետքով բան էր ու մեղ անթանօթ ու որն որ կամաց կամաց մեղ
լու թուեց մեր անվայել բաներ երեւակայելովը: Այսպէս էլ մէկն,
որ հասարակութեան մէջ ողջախոհութեան ու անմեղութեան
տիպար կարող էր համարուել ուրիշների առաջ, որ երկմախ խօս-
քերից կարմրումէ և ամաչելուցն ամօթու երեսը շուռ է տալի մի
անպարկեշտ բանից, մեղք գործելու համար հասունացած է,
հէնց ասենք թէ՛ գործել է, իւր երեւակայութեան մէջ: Ինչու
որ անպարկեշտ երեւակայութիւններովը սիրտն արատաւորել է և
անմեղութիւնն Աստուծոյ առաջ կորե՛լ է: Ընտելանալով մոլու-
թեան՝ երեւակայութիւններով, թեթեամիտ մէկ պատանու կամ
օրիորդի համար քաւական մօտ է ամօթալի գործի խորխորատն,
որ՝ մի րոպէ ճանապարհից ծռուեց թէ չէ, մէջն ընկնի: «Դուք
լսած էք, որ հիններին ասուած է, դու չպիտի շնութիւն տնես:
Իայց ես ասումեմ ձեզ, ով որ մի կնոջ վերայ մօիկ կտայ նրան
ցանկանալու մտքով, նա արդէն շնութիւնն արե՛ց իւր սրտումն »:

Աւնայն և անմիտ ցնորքների խելքը տալն՝ ուրիշ կողմերից էլ
կարող է սրտի ազնուութեան վնաս բերել: Որքան էլ անվնաս բան
համարենք, երբ որ զօր օրինակ մէկն, երբ որ յոյս ունի մի պաշտօն
ստանալու և իւր պարապ րոպէներումն ուրախանումէ իւր ապա-
գայ արժանաւորութեան ու աստիճանի հասնելու երեւակայու-

թիւններովն, մտածելով թէ ինչպէս նշանակութիւն և անուն կստանայ, ինչպէս իւր հակառակորդների նախանձը կշարժի իւր վերայ, ինչպէս իւր թշնամիներին կյաղթի. թէ և այսպիսի երեխայական ու ծիծաղելի բաներ երեւակայելն ուրիշների համար վնաս չունենան, բայց երեւակայողի համար այնպիսի վարժութիւններ անել է նշանակում, որ իւր հպարտութիւնն, ունայնատիրութիւնն ու չարախնդացութիւնն են ցոյց տալիս: Այդպիսի դատարկ բաներ մտքից անց կացնելը նորան տանում են դէպի մեծամտութիւն. և թէ և այն պաշտօնն ու պատուաւոր աստիճանն, որ յոյս ունէր ստանալու, ձեռք էլ չբերի, բայց և այնպէս անուն հանելու, պատուի հասնելու և ուրիշների նախանձը շարժելու կրքոտ ցանկութիւնն ու փափագն իւր սրտից դուրս չիգալ:

Ամեն խելօք մարդ՝ օգի մէջ ամբոյցներ շինել է ասում ահա այսպիսի բաներին՝ երբ որ մէկը մեծ յոյս ունի, որ մի նշանաւոր ժառանգութիւն կստանայ, կամ վիճակախաղից իրան մի մեծ գումար դուրս կգայ, կամ մի ուրիշ անակնունելի բաղդաւորութեան կհասնի դիպուածի յաջողելովը՝ առաջուանից այսպիսի երազներ է տեսնում իւր մտքումն, այսպիսի բաներ երեւակայում. ինքն իրան մէջ ասում է թէ՛ բազդս՝ որ բերելու է ու այս երեք բանի մէկը կըկատարուի ու՝ մի հրաշքով՝ յանկարծ հանգամանքներս բոլորովին կփոխուին ու կլաւանան, այն ժամանակ տունս կգեղեցկացնեմ, սեղանիս վերայ լէքը կլինին տեսակ տեսակ համով հոտով պատուական կերակուրներ. այնպիսի կահ կարասիք ու հագուստներ կունենամ, որ ամենի աչքը վրան մնայ, զարմանան, ու հիանան իմ՝ վերայ, բոլոր ինձ հետ ծանօթներն ու մեծամեծ մարդիկ ցանկանան ինձ հետ բարեկամանալ: Այնպիսի երեւակայութիւն անելն, այնպիսի յոյսերով իրան խաբելն, թէ և օգում ամբոյցներ շինել ենք ասում, բայց շատ մարդիկ կան, քան թէ կարծում ենք՝ լինելին, որ այդպիսի անհիմն ու դատարկ բաների իրանց խելքն ու միտքը տալով, իրանց երեւակայութիւնը տաքացնում են: Իրանց սրտումը գնում են աննշմարելի կերպով շատ ու շատ այնպիսի բաներ ունենալու, որ մեզ համար բոլորովին աւելորդ են և բոլորովին դուր ենք ցանկանում ունենալ, որովհետև առանց նորանց էլ կարող ենք ապրել. իրանց սրտի մէջ զարգացնում են ցանկութիւն մեծ մեծ ծախքեր անելու, հորստանալու, անդադար փողեր ձեռք բերելու: Աստուծոյ իրանց

պարգևներից դժգոհ են լինում և իրանք իրանց զրկում են ներկայ հանգամանքների բաղդաւորութեան անպշտոր վայելչութիւնից:

Անթիւ օրինակներ կարելի է բերել, որոնցից յայտնի կտեսնուէր թէ՛ ինչպէս վնասակար են անմեղութեան, պարզմտութեան, սրտի հանգստութեան ու գոհ տարելու համար այսպիսի դատարկ և անմիտ բաներն, որ մեք մեր գլխին դնում ենք մեր կամքովն, մեր զարթուն տեղն այնպիսի երազներ տեսնելով, որ կատարուելու չեն. սկզբումն ինչպիսի անմեղ հակումներ են մեր մէջը այդ մտածմունքներն դնում և յետոյ ինչպիսի կորստական իշխանութիւն են ստանում մեր սրտի վերայ շատ անգամ: Մի բան էլ միայն տեսնւմ, որ հարկաւոր եմ համարում, այնպէս էլ պատահում է շատ անգամ, որ մեք՝ ուրիշից ընդունած մի վիրաւորանք, երբ որ վրան շատ մտածում ենք, այնչափ ենք մեծացնում, որ ծայրայեղութեան ենք հասնում, ահագին բան շինում մեզ համար: Մտածելով այն տեղն ենք հասնում, որ մեր սնտախառութեան գիպչովն, մեզ վիրաւորողն՝ մեր ամենափառ թշնամին է, սրաներումս սաստիկ ոխ ենք պահում նորա գէմ՝ ու մտքներումս սարքում, դնում ենք թէ ինչ կերպով, ինչ ճանապարհով նորան այնպիսի մի վատութիւն անենք, որ էլուի ու հովու թիւն չգտնի: Բայց յետոյ բանից շատ անգամ իսկապէս այն դուրս է գալիս, որ մեք մեր կրքից տարուել ենք, փոքր բանը չափից դուրս մեծացրել, որով մեր սրտի հանգստութեանն աւելի մեծ վնաս ենք բերել, քան թէ այն մարդուն, որ, կարելի է, մտքից մի վատ բան էլ չէ անցկացրել մեր մասին և մանաւանդ թէ՛ ամենեւին չէ կարծել, որ իւր վարմունքն այդպիսի մի մեծ փոթորիկ հանած լինի մեր սրտումը:

Թէև մեր պարտաւրոյէնքումն մտածած հարիւրաւոր այդպիսի բաներն անհետեւանք են մնացել, ինչու որ այնպէս շուտ մոռացուել են, ինչպէս որ շուտ մեր մտքին եկել էին. բայց այս հարիւրաւոր անգամ մեր մտքով անց կացածն, իւր շատ յաճախ կրկնուելովը, մեզ հասկացրել է, որ իւր իշխանութիւնը քո վերայ արդէն բանեցրել է. թէ քո մէջդ մի անազնիւ կիրք ես տածում, որ քանի գնացել է, աւելի և աւելի զօրացել է. թէ դու քո մէջդ էլ այնքան ազատ, մաքուր ու ազնուասիրտ չես, ինչքան որ դրսից երևումես. թէ դու շատ անգամ Աստուծոյ առաջը մեղանջել ես, երբ որ մարդիկ քեզ դեռ առաջինի էին համարում:

Աստուած դատումէ մեղաւորներին: Աստուած դատումէ ոչ թէ միայն նորա արտաքին գործերն, այլ և մեր գործերի ազդեցութիւնն, որ օտար մարդոց առաջը ծածկումենք: Մտածմունքներն՝ մեզ անյայտ գործեր են, երեւակայութեան յանձնաքը՝ լուռ ու մունջ մեղքեր են:

Հեռու կաց երեւակայութեանդ ամեն անպատշաճ խաբէութիւններից: Արդէն ինքն իրան խաբել ուղենալն կեանքի մէջ արած յիմարութիւնների կարգումն է համարվում. իսկ բոլորովին անօգուտ բան մտածելը նշանակումէ այնպիսի ժամանակ կորցնել, որոյ մէջը շատ աւելի օգտակար բան պէտք է մտածէինք, ուրիմն կորցրեցինք այնպիսի մի ժամանակ, որ ոչ մի փողով չի գնուիլ: Հեռու կաց խելքիդ եկած օտարոտի և անհիմն մտածմունքներից, որ քո ունեցած յոյսերդ ու ցանկութիւններդ կկատարուին, բոլորովին գոհ կլինիս ու քո ուրախութիւնիդ ուրախութիւն չի հասնիլ: Զգուշացիր, ասումեմ, այգայիսի անտակ մտածմունքներից, որովհետեւ գորանք են, որ քո ցանկութիւններիդ խիթան են դառնում՝ դէպ ի չար բանն: Երբ որ դիւր է գալի քեզ այնպիսի բաներ մտածելն, որ քո անմեղութիւնդ, խոհեմութիւնդ, քիչ բանով գոհ ապրելուդ ու սրտիդ հանգստութեանը համար վտանգաւոր են, մտքից հանիր, դէն քցիր, ուրիշ բանով զբաղուի՛ր. խելքի կաց, սիրտ առ, տղամարդութիւն արա՛ւ ու մի թողնիլ քեզ, որ քո երեւակայութեանդ լոկ մի գրգիռն անգամ քեզ լաւ թուի, ընդ հակառակն ամենեւին բանի տեղ մի դնիլ: Հեռու կաց ակամայ անտակ բաներ մտածելուց, եթէ որ ուղումես ինքդ քո գլխիդ տէրը լինիս, պատճառ որ ինչքան շատ խելքդ տաս այգայիսի մտածմունքների, քանի կերթան, այնքան աւելի ուժով կգան, գլուխդ կմտեն, և որչափ որ ցանկութիւնն իւր հաճելի երեւոյթներովն աւելի զօրանումէ մեր մէջն, այնչափ աւելի հրամայաբար պահանջումէ կատարումն: Դու ինքդ քո մտքիդ յնորդների գերին կդառնաս և կստիպուիս այդ անտեղի ու անհիմն մտածմունքներիդ զոհել քո պատիւդ, քո անմեղութիւնդ, քո մաքուր խղճմտանքդ, քո ուրախ սիրտդ ու կեանքիդ հանգստութիւնն: Այս ընկերութիւնն ապականումէ լաւ բարքն, ասումէ մի հին ու շատ անգամ գործով հաստատուած առած. մենք էլ աւելացնումենք այս խօսքի վերայ թէ՛ մարդու հէնց իւր իսկ վատ մտածմունքներից աւելի վատ ընկերութիւն չկայ ու չիլինիլ:

Այս, Ամենագէտ իմ Տէր, սաստիկ ամաչելուցս աչքերս ցած եմ քցում Քո առաջդ: Խոստովանութեամբ, որ շատ ու շատ է պատահել խելքս միտքս տալն իմ գլխումս դրած՝ ինքս ինձանից շինած չկատարուելու երազների նման անհիմն ու անտեղի մըտածմունքների, որ մի քանի րոպէ իմ սիրտս ուրախացնելու համար գլխիցս հնարել եմ, բայց վայրենի ու կեղտոտ մտքերի հետ խառնուել են և այս ու այն անպատկան բանի հակումն իմ մէջս զարթեցրել: Ես բաւական կորցրել էի ինքս ինձ ու վատացել, երբ որ անպատկան բանը պատշաճ ու պատկան էի համարում իմ երեւակայութիւններիս մէջն ու մոռանումէի, որ Դու՝ ամենուրեք իմ Աստուածս ես, Որոյ առաջին ոչ մի ծածուկ բան չկայ մեր կրքերի փոթորիկների մէջ: Տէր, ո՞վ կարող է հաշիւ պահել, թէ քանի անգամ Քո առաջդ մեղանչել է:

Խոստովանութեամբ, որ իմ կեանքիս ամենափոքրիկ մասն է միայն քեզ եւ մարդոյ էլ ընդունելի, որոյ մէջ իմ լաւ մտածմունքներս ցոյց եմ տուել ու տալի գործերովս. իսկ կեանքիս ամենամեծ մասն լիքն է իմ անտեղի ու անտակ երեւակայութիւններովս, իմ մտքումս արած ծածուկ ու անձայն դատողութիւններովս ու իմ միշտ գործունեայ երեւակայութեանս սուտ ու խաբեբայ պատկերներով: Եւ ափսոս, որ իմ կեանքիս ամենամեծ մասին վերայ մինչև ցայժմ ամենից քիչ եմ ուշ գրել: Դեռ որքան դատարկ և ունայն մտածմունքներ եմ արել, որ այժմ բոլորովին մոռացել եմ: Բայց Դու էլ, տեսնենք, մոռացել ես, իմ արդար երկնաւոր Դատաւոր ու Թագաւոր:

Ա վ երկնաւոր իմ Հայր, ճանաչել եմ սկսում իմ ծածուկ շատ ու շատ յանցանքս, որոց մասին իմ կեանքումս շատ քիչ եմ մըտածել: Բայց այս իմ յանցանքս ճանաչելուս հետ սրտանց ու սաստիկ զղջումեմ ու զղջումիս հետն էլ հաստատ դնումեմ մըտքումս, որ այսուհետև ինքս ինձ վերայ միշտ հսկեմ և զգոյշ կենամ որ և իցէ անկարգ ու անմիտ բաներ մտածելուց: Օգնիր ինձ բարերար ու մարգարէր Տէր, Քո աստուածային սղորմութիւնովդ ու զօրութիւնովդ:

(Թարգմ.)

Գ. Ե. Ա.